

KOVÁCS SÁNDOR

UNITÁRIUS NAGYJAINK SÍRKÖVEI A HÁZSONGÁRDI TEMETŐBEN

Kolozsvár híres "zarándokhelye" az 1585-ben megnyitott Házsongárdi temető.¹ Legutóbb Dr. Gaál György *A Házsongárdi temető térképe* című munkájával nyújtott gyakorlati segítséget a kutatóknak és zarándoknak. Jelen dolgozatban is a "zarándok útját" járjuk végig és ismerkedünk meg a Házsongárdi Panteon elfelejtett lakóival.

A Házsongárdi temetőről megjelent monográfiák szerzőinek figyelmét elkerülte a kolozsvári Unitárius Kollégium könyvtára² Ms.U.1315. jelzet alatt lapuló kézírata. A jelzett szám Nagyajtai Kovács István kéziratárának egyik darabjára utal. A szerző hoszonnyolc, a 16-19. században elhunyt neves unitárius személyiségnek közli sírfeliratát. Keletkezésének időpontját az 1849-es évre datálhatjuk, bár 1822. június 2-i keltezés olvasható egyik közleménye után. Az 1849-ben még meglévő, töredezett, földbesüllyedt sírkövek a századfordulóra nagyrészt elpusztultak. Jelen dolgozatban csak azokat a sírfeliratokat ismertetjük, amelyekről ezeddig nem, vagy alig volt tudomásunk. A sírkövek helyét, anyagát, formáját, alig néhány esetben tudjuk azonosítani, a betűk mérettípusát pedig egyáltalán. A dolgozat további bővítésre szorul, ezért készséggel vesszünk minden kiegészítést. Részletes életrajzot az elhunytakról nem adunk, de néhány szóban rávilágítottunk kilétükre. Az eredeti kézírattól eltekintve kronológiai sorrendben haladunk. Legyen ez a dolgozat tisztelgés egyházépítő ősaink emléke előtt.

1. Ádám István és Trauzner Kata

1599

LIBERORUM STE	PHANI AD..
.. CATHERINA TRN	NER SVSCEPTORUM
AC IN TENERA ADMODV	M AETAE VITA FVNC
TORVM ANNO IXIC	

nyugati oldalán

N ADAM EX	NOBILI CATHERINA
TORVM ACIN E	NERA ADMODVM AETA TE
VIA FVNCTORVM ANNO	CIDXIC

A töredezett koporsóalakú sírkő Adám István és Trauzner Kata csecsemőkorban elhunyt gyermekeinek állít emléket. Feltételezhető, hogy Dávid Ferenc dédunokáiról van szó.³

2. Matthias Székesfejérvári /Albaregio/.

1601

REVERENDO ... VIRO MATTHIAE ...
ALBAREGIO /...../
JESV CHRISTI IN ECCLESIIIS
/...../ NNIS MINISTRO FIDELISSI/m/O

/An/NO AETATIS SVAE LXI
 OMNI VERO 1. 6. 0. 1.
 DJE XVI MARTJJ EXTINC/tus/
 CATHARJNA CONJVX
 MOESTJSSJMA POSVJT

Székesfehérvári Mátyás síremlékének formája, helye ismeretlen. 1540-ben született, neve után Székesfehérvárott, 1578 körül Köblösön volt lelkész.⁴

3. Csanádi János

1622

IOANNIS TVMVLO HOC REQUIESCUNT OSSA CZANADI
 QUI PATRIAE COLUMEN SPESQUE PARENTIS ERAT
 AEDILIS CLARIQUE DIU PARS MAGNA SENATUS
 CONSILIO POLLENS ET PIETATE FUIT.
 MITIS ... TUS.

Segesvári Bálint krónikája szerint: "1622. 10. aug. hala meg az jámbor tiszttviselő Czanádi János kin elsőben kezdeték az pestis".⁵

4. Stephanus Tonsor /Borbély/

1634

HAC STEPHANVS TONSOR RECUBANS MOLE QUIESCIT
 QUI DE TORDANA GENTE CREATUS ERAT
 IPSIUS HIC ETIAM NATI NATEQUE QUIESCUNT
 QUINQUAE PIE QU ORAM NOMINA GRATA DEO
 IS DOCTE CELEBREM MEDICINAE EXERCUIT ARTEM
 GRATUS APUD PROCAERES OB QUOD IN URBE FUIT.
 JAM DECIES QUIN IS SEPTEM CONJUNXERAT ANNOS
 CUM TULIT IN TUMULUM PALLIDA PARCA SUMI
 MILLE A SEXVENTIS TRIGESIMUS ORDINE QUARTUS
 DIMINE/ae/ CUM PRIMO EST TUNC SUA BUSTA PETIT
 ANNA ERDÉLI AD UM DE STIRPE CREATA MARITO
 MOESTA DEDIT CONJUNX HAEC MONUMENTA SUO.

Az Erdélyi Anna állíttatta síremlék alatt Kolozsvár egykori orvosa pihen. 1584-ben született, ősei Tordáról származtak. Koporsóalakú síremlékének déli oldalán mérőserpenyőt tartó kéz díszelgett B.I. iniciálékkal. Lehetséges, hogy azonos azzal a Rasor Ungarussal, aki 1614. október 14-én iratkozott be az Altdorf-i egyetemre.⁶

5. Erdő Máthé deák

1637

IT FEKSZIK AZ URBAN EL
 NYUGT AZ NEMES ES N
 EMZETES SEPSI SZENT
 KIRÁLYI ERDO MATHE DEAK
 KIT AZ VR ISTEN EZ VILAG
 HBOL SZOLLITOTT KI
 ELETINEK HVSZON H
 ARMADIK ESZTENDEIB
 EN DIE VII FEBRVA
 RY ANNO M D C XXXVII.

Erdő Máthé 1614-ben született, neve után ítélve Sepsiszentkirályon. 1849-ben sírköve még teljesen ép volt.

6. *Joachimus Stegmanus*

1633

/J/OACHIM STEGMANN RUPPIN
 MARCHICUS PRIMU/m/ FAHRLANDIAE
 IN PATISIA ECCLESIASTES POSTEA
 VERITATIS CAUSA CARCEREM
 ET VINCULA PASS/us/ ATQUE IN EXI
 LIUM PULSUS SCHOLAE RACCO
 VIENSIS IN POLONIA SEPTENNIU/m/
 RECTOR TANDEM IN HAC URBE
 OB MORTEM PREMATURA/m/ QUINQ/ue/
 TANTUM MENSES ECCLESIAE
 SAXONICAE MINSTER ET SCHOLAE
 RECTOR VIR PIETATIS ZELO ATQ/ues/
 ERUDITIONE HAUD VULGARI V. ID/us/
 MART/ii/ A/nno/ CHRI/sti/ M D C XXXIII AETATIS
 XXXVIII IN CHRISTO MORT/us/
 UNA CUM PRIVIGNA SUA CHARIS
 SIMA ELISABETHA LANGIA PUELLA
 ANNORUM XIV ET UXURE CHARIS
 SIMA ELISABETHA LUBITZIA
 MATRONA VERE PIA ILLA TRIMESTRI
 ANTE HAC TRIMESTRI POST IPSUM
 DEFUNCTA HIC SEPULT EST
 A sírkő nyugati oldalán:
 EX PSALM/us/ XXXVII V.S.
 REVELA DOMINO VIAM TUAM
 ET SPERA IN EO IPSA
 FACIET ...

A sírkő már 1849 júliusában nagyon le volt süllyedve, anyaga, formája ismeretlen. Lehetséges, hogy testvéréhez hasonlóan koporsóalakú síremlék alatt pihen. Stegmantius Laurentius (Tribander) nevű testvérének síremléke a leírt sírkő mellé helyeztetett.

Joachimus Stegmanus Brandenburgból származott, danzigi állásának elvesztése után a rakowi iskola rektora volt. Innen hívták meg Kolozsvárra 1632-ben.⁷

Segesvári Bálint naplójába a következőket írta: "márt. 10-én délben 1 órakor holt meg az istenfélő bölcs prédikátor száz nation való Joachimus Stegmanus és kevés ideig szolgálhatá az várost az jámbor.

12. martii ugmint Gergely pápa napján temették el Joachimus Stegmanus uramat, és csak 18 hétig szolgálta az becsületes várost, kikben sok betegséget szenvedett".⁸

7. *Adamus Francus et Stephanus /Stennarius/ Pauli*

1655 1672

ADAM /...../ MONUMENTA PERENNIA VIRTUS
 VIVORUM UT COLITAS SEMPER IN ORE DEDIT
 TANQUAM ABRAM NOSTRO FUERAS PEREGRINUS IN ORBE
 AT NAM COELICOLA ES NOS HABET EXILIUM
 AD DIDERAS PRIMAM QUARTO TRIETERDIA LUSTRO
 DUM NOBIS ANIMI EST COPIA FACTA TUI
 HAEC VITAE BREVITAS MULTOS SE FUDIT IN ANNOS
 QUAE SACRO TOTA EST ACTA MINISTERIO

COLLEGAS INTER PRIMUS BIS TEMPORA SENA
INPLESTI OFFICII NOBILITATE PII
TE SED ENIM CUNCTIS PROBITAS AEQUABAT AMICIS
TEQUAE EADEM PROBITAS AEQUAT POLIS

A sírkő déli oldalán:

ADAM /...../ SITUS /...../ QUI PRIMUM PRET /...../
DIVINAE VERITATIS /...../ AECA /...../ A PATRIA /...../
ATQUE IN POLONIAM PROPECTUS ILLUSTRIS QUANDAM

SCHOLAE RACOVIANAE NON SINE FRUCTU INSIGNI PRAEFUIT INDE
ANNS CHRISTI M D C XXXIII HUC LOCORUM TRANSLATUS ECCLESIAE
UNITARIORUM SAXONICAE MINISTERIO FUNCTUS ANNOS FERME XXII ITA
TAMEN UT ALTERAM EJ TEMPORIS PARTEM ANNOS NEMPE XII INMUNERE
SIMUL PARO CHIALI SUMMA TRANSEGERIT INDE DENIQUE EREBUS AC DIU-
TURNIS COLICAE PASSIONIS DOLORIBUS EXAN /...../ SPIRITUM SUB FIRMA
BEATAE RESURRECTIONIS SPE REDDIDERIT DIE XV AUGUSTI ANNO CHRIS-
TI M D C LV AETATIS VERO SUAE LIX STEPHANUS PAULI PASTOR ECCLE-
SIAE UNITARIAE SAXONICAE CLAUDIOPOLITANAE VIGILANTISSIMUS HIC
SITUS EST OBIIT ANNO CHRISTI M D C LXXII XXX OCTOBRIS ANNO VERO
AETATIS XLIII

A koporsóalakú síremlék felső része 1849 októberében már nagyon töre-
dezett volt, innen a szövegbeli hiányosságok.

Frank Ádám 1633 július 27-én érkezett Kolozsvárra a szász unitáriusok
meghívására. Segesvári krónikáját idézzük: "27 juli jövének meg a német pappal
lengyelországból, kinek neve volt Adamus Frank: jó szál legény, nőtlen volt akkor
amikor elhozták, jó hangos szavú; más három lengyel urak is jöttek volt vele
látásnak okáért."⁹ Tíz év után 1643-ban a nagytemplom főlelkészévé választják¹⁰
1655. aug. 15-én 5 órakor meghalt.

"aug. 18-án temették nagy pompával; előbb átvitték a nagy templomba hol
szászul prédikált Ravius Mátyás, magyarul Járai János pap - latin szónoklatot
mondott Pauli István professzor egész élete folyásáról - magyarul búcsúztatta
Árkosi Ferenc tordai rector."¹¹

Pauli István életrajzi adatait Gál Kelemen részletesen közli.¹²

8. Stegmantius Laurentius /Tribander/

1650

...../GERMANO CUM FRATRE DUO JOACHIMO STEGMANNO SEPULTUS
JACET VIR EXCELENTISSIMUS CLARISSIMUS DOMINUS LAURENTIUS STEG-
MANTIUS MEDICINAE ET PHILOSOPHIAE DOCTOR ET ILLUSTRISSIMI PRINCI-
PIS DOMINI /.../ ARCHIATER QUI CUM COSACICI BELlici POLONIA FUGATUS
CLAUDIOPOLIM VENIT POST BIENNIUM MINUS TREMESTRI IN DOMINO DE-
FUNCTUS EST ANNO M D CL DIE III OCTOBRIS/AETATIS SUAE ANNORUM XLII
ET DUORUM MENSIVM POSTQUAM PAUCIS ANTE EUM MANIBUS DUO LIBERI
ALTER FILIUS CHRISTIANUS STEGMANNUS DUO DECENNIS, ALTER FILIOLA
SOPHIA BIMULA FERRE VITA DEFUNCTI ET ANTE GENIT /...../
TUMULO SEPULTI ESSENT.

Joachimus Stegmannus édes testvére. Sírköveik is egymás mellé helyzetettek.¹³

9. Dálnoki /Nagy/ János

1654

/...../
IN TUMULUM REVERENDI VIRI DOMINI JOANNIS DALNOKI CONCIO-
NATORIS ECCLESIAE UNITARIORUM CLAUDIOPOLITANAE FIDELISSIMI QUI

MORTALEM CUM COELESTI VITA IN DOMINO COMMUTAVIT DIE 8. APRILIS
ANNO DOMINI 1654 AETATIS VERO SUAE 47.

A koporsóalakú sírkő északi oldalán:

/...../

EXCEPIT REDUCEM PANNONA TERRA VIRUM
ITALIA ET RAROS EJUS MIRATA LABORES
GERMANUS LARGAS MENTIS AMAVIT OPES
URBS UBI NOSTRA PIOS ADVERTIT CLAUDIA MORES
ILLIUS INSTRUCTUM PECTUS ET ARTE FIDE
FORMANDI COETUM RELIGIONE DEI
DUM /...../ ACTUS ERAT FRUGI ET CONSTANTE LABORE
ORNARET /...../ MORTE SOLTUS OBIT.

Dálnoki (Nagy) János 1607-ben született, valószínűleg Dálnokon

1635 januárjában a paduai artes fakultáson mélyítette el tudását.¹⁴ 1638-ban külföldi tanulmányútjáról hazaérkezett, egyévi kolozsvári tartózkodás után 1640-ben Töröckóra nyert lelkészi kinevezést. 1648-tól ismét Kolozsvárt találjuk. Itt működött, mint lelkész és rektor, haláláig 1654 április 8.¹⁵

10. Joannes /Pellionis/ Enyedinus

1661

HOC TUMULO CONDITUM EST
CORPUS CLARIS DOCTRINA
ET PIETATE CONSPICUI VIRI
JUVENIS JOANNIS ENYEDINI
LECTORIS SCHOLAE MAJORIS
CLAUDIOPOLITANAE DIGNIS
SIMI QUI LUE PESTILEN
TIALI SUBITO CORREPTUS
SUB SPE BEATE IMMORTA
LITATIS SUPREMUM IN DO
MINO CLAUSIT DIEM ANNO
CHRISTI M D C LXI DIE
XI JULII ANNOS NATUS
XXVII

Az 1849-ben helyéből teljesen kidőlt sírkő a szentpéteri iskola rektorának őrizte meg emlékét, aki pestisben hunyt el huszonhétéves korában.¹⁶

11. Breibert Borbara

1640

SEPULCHRUM HONESTISSIMAE AC PIETISSIMAE MATORNAE BARBARAE BRIEIBERT CONSORTIS QUANDAM PRUDEN AC AMPLISSIMI DOMINI JOANNIS KOVACZY VIRI ORDINIS SENATOR/IS/ ESQ/IS/ VITA FUNCTO CONSORTIS PRUDEN AC LITERATISS D/OMI/NI JOANNIS ADAM SENATORIS CONSOLTISSIMI EO AUTEM MARITO CONSORTIS AMPLISS VIRI MARTINI FENESI SENATORIS GRAVISSIMI QUE ANNO D/OMI/NI SEXTENS QUADRAGES SUPRA MILLESIMUM DIE 8 SEPTEM/BRIS/ ANNOR LXVII AETATAE MUBOQ/IS/ CONFERTA IN BEATORUM CONSATIOM LERA TARNSMIGRACIT CUJUS UTRUQUE EX LATERE MORTE IMMATURA SUBLATI NEPOTES STEPHANUS QUI SEXCENTISIMO TRAGENSIMO TERTIO DIE 20 AUGUS/TI/ ET SOPHIA KOVACZY TRIGESIMO OCTAVO SUPRA MILLESIMUM 16 APRIL MUNDO VIX VISI VITATE INVISI OCCUBERUNT QUIESCUNT

A koporsóalakú sírkő északi oldalán:

HAC SUB MOLE CUBAT MATRUM DEVOS ATQUE CORONA

NORMA PUDICITIAE NORMA JUSTITIAE
 ERAE CHARITATAE IAHEL NATIS SIMUL ANNA BEATIS
 ET PIETATE RACHEL SARA SED OBSEQUIIS
 BARBARA PRAECLARA QUANDAM DE STRIPE CERATA
 BREIMERIDUM LAETUS SPIRITUS ASTRA CO/E/LIT
 SECUA SEDECIES COMPLEVERAT OCTOQUE LUSTRA
 PHOEBUS VERTEBAT BARBARA UT ASTRA PETIT
 HIC DULCES FATO RAPTI PRAECOCE NAPOTES
 CONCUBAT HIC STAPHANUS PULCHRA SOPHIA KOVACZ
Ádám János költő második felesége pihen a síremlék alatt.¹⁷

12. Nagysolymosi Koncz Boldizsár

1684

BALTHASAR INTEGRE POSTQUAM KONCZ NUMERE VOCE
 EXEMPLO VERI REXIT OVILE DEI
 POST MELIORE SUI SUPER AETHERA PARTE RECESSIT
 DETERIORE REDIT UNDE RECEPTUS ERAT
 ILLA DEO LAETA EST HAEC SASI FRAGMINE TECTA
 HIC JACET AETERNUM FAMA SUPERSTES ERIT
 INTACTI MANEANT MANEANT PER SAECULA MAGNA
 SOLYMOSII CINERES SIT ACER ISTE LOCUS
 SIT SACER ISTE LOCUS PIETAS CUSTODIAT URNAM
 AD CHRISTI ADVENTUM SIT SACER ISTE LOCUS

A koporsóalakú sírkő déli oldalán:

MEMORIA ADM. REVERENDI AC CLARISSIMI VIRI DOMINI BALTHASARIS KONCZ DE NAGY SOLYMOS ECCLESIIARUM UNITARIARUM IN TRANSILVANIA PER XXI. ANNOS EPISCOPI FIDELISSIMI NECNON ECCLESIAE UNITAR CLAUDIACE PER XXIII PASTORIS PRIMARII DISERTISSIMI QUI DIE 16 APRILIS CIJDCCLXXXIV AETATIS VERO SVAE LX DIEM SUUM MAGNO CUM PIORUM OMNIUM LUCTU IN DOMINO PIE OBIIT.

A koporsóalakú síremlék alatt egyházunk tizedik püspöke alussza örök álmát, aki 1624-ben született Nagysolymoson. 1663-1684 között az Unitárius Egyház püspöke.¹⁸

13. Stephanus Eperjesi

1714

THORDA DEDIT VITAM SED CLAUDIA IN URNAM
 URBS PIA ME JUVENEM NUTRIERATQUE VIRUM
 QUAM LICET OFFICIO DOCTORIS TEMPORE QUONDAM
 UT POTUI REXI LEGE FAVENTE DEO
 JUDEX POST FUERAM PRIMUS PRIMO QUE CREATUS
 MUNERE DEPOSITIO HOC ILLICO MORTE PREMOR
 QUOD MORTALIS ERAM MORTALIE SEMINE RODUNT
 PUTRIDA NUNC VERMES CORPORIS OSSA MEI
 QUOD VIRTUTIS AMANS INTER VIRTUTIS AMANTES
 VIXI JAM GUADET MEUS MEA LAETA DEO
 ANNO 1714 5 MARTII AETAT LI.

A koporsófedél alakú sírkő Kolozsvár főbírájának emlékét őrizte. 1683. október 17-én a kolozsvári Unitárius Kollégium diákjaként frequentálni kezd, nov. 13-án felszabadul és togátus diák lesz. 1687. május 17-én rektornak ment át Ádámosra, ahonnan 1689. április 30-án tért vissza Kolozsvárra. 1689-1691 között az Unitárius Kollégiumban a seniori tisztséget töltötte be. 1691. december

31-én búcsút mondott a kollégiumnak. Fényes közéleti pályát futott be. Síremléke 1849 novemberében már nem állt eredeti helyén.

14. Kmita András

EPITAPHIAM

VIRI NOBILISSIMI DOMINI ANDREA KIMITA POLONI
 QUI QUONDAM VERA PRO RELIGIONE PATERNUM /...../
 SUSTINUIT DESERVISSE SOLUM /...../
 /...../ MUNDI FUGITIVA MA /...../
 /...../ COMMODA /...../ AS SPE CAPIEBAT OP /...../
 INCOLA DUM TERRAE VAGUS HAEC DESERTA
 INVENTIT AETHERI PRINCIPIS IPSE DOMUM.

"Az igaz vallásért szenvedett" Kmita Andrásnak őrizte meg e sírfelirat emlékéit.¹⁹

15. Geizanovius János

HAC GEIZAN /...../
 COLEGII /...../
 INVIDA QUEM NOSTRIS RAPUERUNT FATA DIEBUS
 VITAE NEC MEDIUM SOLE PREMENTE POLUM
 VIRIBUS INGENII COMPLEXUS SCIBILE TOTUM
 IGNARUS TECHNAS LUDERE MORTIS ERAT CUI COMITAS
 MISEROS PROCERES CUI GRATIA JUNXIT
 MORTI FERRO TABENT MEMBRA SOLUTA GELU
 /...../

A koporsóalakú sírkő északi oldalán:

BELGCA QUEM GREMIO ET GERMANA ACADEMIA FOVIT
 CONDIDIT HOC TUMULO MORTIS AVARA MANUS
 QUADRAGINTA DEO BIMOS HIC VIXERAT ANNOS
 LOETUS ADIT CHRISTI JUDICIS ERGO THRONUM

A Lengyelországból elűzött unitáriusok Gejzanovics ágának leszármazottja pihen a koporsóalakú síremlék alatt.²⁰

16. Molnos Dávid

1778-1836

HIS/TORIA/
 CHRON/OLOGIA/
 GEOGR/APHIA/
 KOLOSVÁRI
 UNITÁRIUS PROFESSOR
 NAGY AJTAI NÉHAI
 MOLNOS DÁVID
 EMLÉKEZETÉRE
 EGYKORI TANITVÁNYAI
 HÁLÁS ÉRZÉSSEL
 EMELTÉK
 SZÜLETETT 1778
 MEGHALT 1836-BAN

A nyitott könyvalakú sírkő 1849 májusában még teljesen ép volt.²¹

17. Ótordai Székely Miklós

Ó
TORDAI
SZÉKELY MIKLÓS
UNITÁRIUS PÜSPÖK
szül. 1786 aug. 26
meghalt 1843 oct. 9.²²

18. Márkos György

NÉHAI MÁRKOS GYÖRGY
HAMVAI A KOLOSVÁRI U.
NEMES COLLEGUIMBA VOLT
PROFESSORSÁGA 28-dik A' MEL
LETT FOLYTATOTT PAPSÁGA 18-ik
EGÉSZ ÉLETÉNEK PEDIG 63 ESZ
TENDEJÉBEN
OZVEGYÉNEK FEJÉRVÁRI
MARIANAK ÉS KÉT ÁRVÁI
NAK OROKOS SZOMORUSÁGÁRA
JOK TÉTETTEK
NOVEMBER 26-ik 1813.²³

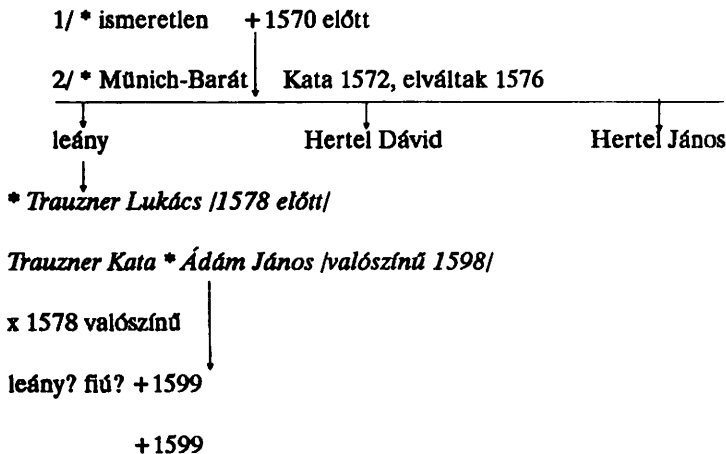
JEGYZETEK

¹ A Házsongárd Európa egyik legrégebb temetője; legrégebb frott alakját Szabó T. Attila Erdélyi Szótörténeti Tárának IV. kötetében így találjuk: "1573: az Harsongardbely zeolek Myveltetesereis eo k. legien gongiók Ne pwstullianak ely".

² Jelenleg a Román Tudományos Akadémia kolozsvári könyvtárának őrzetében.

³ KerMagv. 85.évf. /1979/ 119.l.

Dávid /Hertel/ Ferenc; iskolaigazgató, unitárius püspök

x = születés

+ = halálozás

* = házasságkötés

⁴ Kénosi Tózsér János: *De Thipographiis et Thipographis Unitariorum in Transilvania. Bibliotheca Scriptorum Transilvano Unitariorum.* Szeged 1991 163 l.

⁵ Herepei János: *A házsongárdi temető régi sírkövei,* Akadémiai Kiadó, Budapest 1988.

Vö. *Erdélyi Történelmi Adatok* IV. k. Szerk. Mikó Imre - Szabó Károly. Kolozsvár, 1855-1862 (A továbbiakban ETA)

⁶ Szabó Miklós - Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700.* Szeged, 1992

⁷ ETA IV.k. 203 l.; l. még: Gál Kelemen: *A kolozsvári unitárius kollégium története (1568-1900)* II, Kolozsvár, 1935, 396 l.; Robert Wallace: *Antitrinitarian Biography.* London, 1850. I-III. III.k. 58-64; *Századok* 1892, 307 l.; Herepei János: i.m. 190, 192, 196, 200, 201 l.

⁸ ETA IV.k. 205-206 l.

⁹ Uo.

¹⁰ Fasciculus Rerum Scholasticorum I. 234 l.

¹¹ Fasc.R.S. II.k. 104 l. A fordítás Benczédi Gergelytől származik

¹² Gál Kelemen: i.m. II.k. 527 l.; Vö. Robert Wallace: i.m. III.k. 314 l.; Szabó Miklós - Tonk Sándor: i.m. 2649; Frank Ádámról ld. Robert Wallace: i.m. III.k. 102-103 l.; Herepei János: i.m. 315-318 l.

¹³ Robert Wallace: i.m. III.k. 65 l.

¹⁴ Szabó Miklós - Tonk Sándor: i.m. 1211

¹⁵ Fasc.R.S. I. 273 l.; Fasc.R.S. II. 86 l.

¹⁶ "Collaborator Saxonicae nationis peste correptus moritur. Clarissimus atque doctissimus juvenis Johannes Enyedi s.m. (scholae maioris?). Lector ordinarius nec non p.t. (pro tempore) scholae Sanctopater". Fasc.R.S. II. 178 l.; Vö. Herepei János: i.m. 341 l.; Gál Kelemen: i.m. II. 527 l.; Szabó Miklós - Tonk Sándor: i.m. 1316

¹⁷ Régi magyar költők tára. Budapest 1959-1991. I. 531-532 l.

¹⁸ Vö. Aranyosrákosi Székely Sándor: *Az unitária vallás története Erdélyben.* Kolozsvár, 1839. 140-141 l.; Robert Wallace: i.m. III. 222-223 l.; Szabó Miklós - Tonk Sándor: i.m. 248; Fasc. R.S. II. 194.262.395 l.

¹⁹ Az unitáriusoknak Lengyelországból való kiűzetésekor 1660-ban jöhetett be Erdélybe

²⁰ Aranyosrákosi Székely Sándor: i.m. 178.209 l. l. még: Gál Kelemen: i.m. II. 538 l.; KerMagv. 98.évf. 1991, 42-48 l.

²¹ Gál Kelemen: i.m. II. 466 l.; Aranyosrákosi Székely Sándor: i.m. 177.180 l.

²² Uo. II. 470 l.; Uo. 174-175 l.

²³ Uo. II. 542 l.; Uo. 179 l.

Dr. KÁLLAY ERNŐ

GONDOLATOK EGY JELKÉP ŐRVÉN

Nem kizárt, különösnek tűnhet, hogy egy szerző, a pontosan meghatározott feladat kifejtése elején mentegetőzéssel kezdi mondanivalóját. Teszem azt egyfelől azért, hogy bizonyos elnézést nyerjek azért a merészségemért, miszerint nem szakemberként próbálok megvilágítani egy tárgykört. Másfelől, talán korszerűtlennek tűnik, a mai eltárgyasult világban, jelképek elemzése. Azonban nem elképzelhetetlen, hogy ez a vállalkozás bizonyos tanulsággal is szolgálhat. Ha tévedek, legyen ez bocsánatos bűn.

A mai zűrzavaros és modernnek nevezett időben, ebben a kegyetlen káoszban, a kiutat keresés kátyújában, egyik keskeny ösvény a múltbafordulás. Bőven lenne mit meghányani-vetni ezen a téren, de ez nem célom.

A múltbafordulás egyik módszere a családkutatás, az őskutatás, a jelképelemzés stb. Ebben a tevékenységben nem csak szöveges adatokkal, évszámokkal, helynevekkel, hanem jelkép rendszerekkel is találkozik a kutató. A jelkép rendszerek egyik fontos eleme a címer. Köztudott, hogy a történelemtudomány egyik jelentős ága a heraldika. Egyes szakemberek szerint két részből áll. Az egyik maga a címertan tudománya, amelynek tárgyköre a címer elemeinek története és ezek alkotási szabályai. A másik ág a kivitelezés művészete. Nyugodtan állítható, hogy a heraldika határtudomány.

A kivitelezés művészetének említésével átlépünk a művészetnek térfelére is. Azonban legyen szabad emlékeztetnem arra, hogy amikor a Művészetről -így, nagybetűvel - mint fogalomról beszélünk, nagyon is ingoványos talajon járunk. A Művészet, mint olyan, nem létezik, léteznek alkotó művészek, műalkotások. A fogalom tartalma koronként, szinte állandóan változik. Egy bizonyos, a műalkotás nem csak a maga, esetleg vitatható szépségében terméke a művész alkotó és közlési vágyának, hanem emellett jól meghatározott funkciója van ma is. Így kell szemléljük pl. a barlangfestészet őskori alakzatait, amelyek azt a mágikus hitet tükrözik, ha ábrázolom, akkor birtokolom is, bizton elejtem.

A címer is a funkció jegyében jött létre. A háborús technika szülte. A páncélos fegyverzet hasonló volt a hadakozó feleknél. Megkülönböztető, jól látható jelrendszerre volt szükség, nehogy egymást pusztítsák a hadakozók. A kényszer alakította ki a pajzson, sisakbóbitán, zászlón kifejlesztett jelrendszert. Ezek aztán országokként, családonként állandósultak. A hadi technika változásával ezek a jelek elvesztették funkciójukat, de mint megkülönböztető díszítő formák megmaradtak, sőt tovább éltek, szigorúan meghatározott szabályok szerinti alkotásként. Új funkció alakul ki. Kimagasló tettek jutalmaként adományozták a címert, bizonyos személyeknek. Ennek formáját, használatát és öröklését nagyon szigorúan szabályozták, tekintettel arra, hogy a címeradományozást anyagi juttatás és bizonyos társadalmi előjog is kísérte.

A társadalmi élet változásai sokféle átalakulást hordoztak az idők folyamán. Az ipari forradalom magával hozza az új civilizációs termékek árubőségét is. Létrejön a verseny. Legfontosabb cél a termékek eladása. Új háború alakul ki, a piac háborúja. Az eladhatóságot fokozzák szöveges, hang és képi aláfestéssel.